

מאמר של הרב שלמה וילק על ספרו של פרופ' ירון שור "אמנות ההוראה הקשובה"

שפורסם ב"מקור ראשון" 22.11.19

אמנות ההוראה הקשובה, פרופ' ירון שור. הוצאת מופ"ת 2019

לפני עשרים וחמש שנים הפכתי למורה. ההכשרה, למען האמת, לא הכינה אותי למערכת חינוך שנויה במחלוקת, מבולבלת וחסרת כיוון. כתלמיד תיכון למדתי על אידיאלים וערכים, המורים והמורות שלי ידעו את האמת, הרביצו בנו ידע ואף לעיתים מכות, הטיפו, לא היו חברים. עשר שנים לאחר שסיימתי תיכון גיליתי שהעולם השתנה לחלוטין. תלמידים כבר לא מביטים מלמטה או מלמעלה על מורים, אלא בגובה העיניים. הם לא הביטו בי כמקור הידע, משום שהאינטרנט, שהיה אז בחיתוליו, כבר אז גבר על כל מה שיכול הייתי לדעת. הם לא ביקשו ערכים משום שא.ב. יהושע וחבריו אמרו שאסור לחנך לערכים, כי יש בזה כפיה ושטיפת מוח, ואי אפשר הרי לסמוך על המורים שיתנו לתלמיד לגלות את ערכיו שלו. הטלויזיה והרחוב הפכו למכשיר חינוכי רב עוצמה יותר מאי פעם, ובית הספר הפך להיות משני בחשיבותו בעיצוב דמותו של הדור הצעיר.

היה מאוד קשה, ועדיין לא פשוט, להסתגל לעולם כזה. הרי לי גילו את האמת, ואיני יכול להעבירה לתלמידי. ציידו אותי בערכים ובנכונות להקריב, וכבר אי אפשר לדבר על הקרבה, אלא על מיצוי עצמי והצלחה אישית. ואני, שחונכתי על ברכי הפילוסופיה האפלטונית, המאמינה כי המורה הוא שני לא-להים, גיליתי שעתה אני שלישי לא-ל, ותלמידי שני, ולפעמים, בעיני הוריו ובעיני עצמו, ראשון.

עברו שנים, למדתי כי מאז אפלטון ועד קאנט האמינו כי אדם נולד כבר עם הידע הנכון ועליו לגלותו. א-להים, להוי ידוע, ברא את האדם ישר, וכל תפקידי הוא שלא לעקם אותו, ולשמור אותו מעקמומיות החיים. למדתי גם את דברי רבי נתן בליקוטי הלכות המלמד כי תפקידו של הרב אינו לחדש משהו אצל התלמיד, ולא לטעת בתוכו מחסנית ידע וערכים, אלא לעזור לו למצוא את אבדתו, את מה שהשכיח ממנו המלאך בעת לידתו.

אל דאגה, לא הפכתי לפוסט מודרני. איני מאמין כי מהות היא אישית ונגזרת מפעולות האדם, איני מוותר לתלמידי כאשר אני סבור שהם טועים. העובדה שלמדתי להכיל את תלמידי אין פירושה ויתור או קבלה, אלא הצטמצמות מדרישה לבקשה, ומבקשה לציפיה, אך לא ליאוש. ומעל הכל, למדתי להקשיב לתלמידי וללמוד מהם הרבה.

לצאת מהקיבעון

ידידי ומורי, פרופ' ירון שור, הוא אחד המומחים הגדולים שהכרתי בתחום החינוך. איש אשכולות, עסוק כל ימיו בהוראה והדרכה, שחינך מורים רבים בהצלחה גדולה, כתב בשנים האחרונות את משנתו החינוכית בספרו 'אמנות ההוראה הקשובה', את נפשו כתב ונתן. קראתי

ושמעתי בחיי הרבה אוטופיות חינוכיות של אנשים שיודעים לומר על חינוך דברים נפלאים, אך מנותקים מהשטח. למקרא הספר חששתי שהקורא שאינו מכיר את הכותב יצקצק בלשונו ויאמר כי מדובר בעוד אחת מאותן אוטופיות חינוכיות. אלא ששור מביא הוכחות מהשטח, מלמד בעצמו ומחנך מורים ההולכים בשיטתו, בהצלחה גדולה. לצד הספר מונח שוברו, והוא הולך ומתרחב וגדל.

שור מבקש מן המורה להיות שותף בלמידה עם התלמיד, לעזור לתלמיד בעזרת ציור, כתיבה, דיון, חשיבה אסוציאטיבית ואינטואיטיבית, להגיע אל הידע הנלמד. שור מבקש חשיבה רב תחומית, הדורשת מן המורה והתלמיד לצאת מהקיבעון המחשבתי ולהפוך כל ידע למפגש בין מורה לתלמיד, ומפגש בין שניהם עם ידע וערכים. הוא דורש ממורה לבוא ממקום לא בטוח, להוביל את השיעור ולהיות מוכן להיות מובל. ולא, אין המדובר במסע חשיבה מפוזר וחסר ליבת ידע, אלא מסע בתוך שבילי הדעת הנובעים מן התמה המרכזית. ללכת עם התלמיד בשבילים בו הוא בוחר ללכת, כשהיעד משותף וברור.

כך כותב שור: 'הוראה קשובה מהווה חיבור של מספר גישות חינוכיות פורצות דרך. היא משלבת את התיאוריה של פרופ' פוירשטיין להתפתחות קוגניטיבית באמצעות תיווך, המיושמת בהוראה לשם הבנה בתכנים לימודיים בתוך הכיתה. ההוראה הקשובה משתמשת בציורים באופן שיטתי ככלי של הערכה מעצבת המאפשר למורה לבחון ולהעריך באופן מדויק את הבנתו של כל תלמיד - ללא מבחנים, תוך התאמת המשוב והתיווך של המורה בהתאם. למידה בגישת ההוראה הקשובה יוצרת מעורבות גבוהה של התלמידים הנשארים פעילים לאורך כל תהליך הלמידה. יחד, כל ההיבטים הללו מובילים למהפכה חינוכית בהיבטים עמוקים הקשורים לקידום ההבנה והמוטיבציה. במהלך תהליך הלמידה התלמידים לוקחים חלק בשיח הדורש מהם חשיבה מעמיקה אודות החומר והמושגים, ולאחריו הם מציגים את תובנותיהם לחבריהם לכיתה. המפגש עם התוצרים שלהם ושל עמיתיהם יוצר דיאלוג ומספק להם זמן רב להתבוננות עצמית'.

ראיתי את שור בפעולה עם תלמידי. קבוצה קטנה ומוכשרת של הסדרניקים שפגשה את שור לבוקר אחד, ועברה כורת דרך בהבנה חינוכית ובמציאת ההגיון הפנימי שלהם. אם בתחילה חשבתי שאמנות ההוראה הקשובה היא אמנותו של המורה, הבנתי לאחר המפגש כי ההוראה הקשובה היא הקשבתו של התלמיד לעצמו, שהמורה מהדהד אותה ומוציא אותה לאור, ממש כמו שהפסל אינו אוכף על האבן חסרת הצורה את הדמות, אלא מבקש למצוא אותה בתוך הגולם, כשהתלמיד הוא האומן.

כח היצירה בולט מאוד באמנות ההוראה של שור, והוא דורש מאיתנו להשתמש בכח היצירתי כדי לחנך, בכל גיל ובכל נושא. כח הציור והיצירה שלי דל, ומעולם לא חשבתי שאצייר בשיעור, עד שהפרופסור דרש ממני לצייר, ובמקום הציניות הרגילה לפתע גיליתי שדרך ההבעה הזו מגלה בי דברים חדשים, ואפילו שאני יכול לצייר. כך קרה גם לתלמידי. עדיין אני מתלבט

האם דרך כזו אכן מתאימה לכל מורה, בכל כיתה ובכל כמות תלמידים, כפי שפרופ' שור טוען, אולם ההוכחות שהוא מביא, העדויות של מורים שהלכו בדרכו, ההתנסות האישית שחווייתי, כולם מוכיחים כי הדבר אפשרי.

רגע ההפתעה

הספר עצמו עובר בהדרגה מתיאוריה למעשה וחזרה לחלום. תחילתו במשל השועל והקיפוד האומר כי 'הקיפוד יודע דברים רבים, אך השועל יודע דבר אחד גדול', משל המלווה את הספר כולו. תהליך הוראה רגיל כולל מקצועות רבים ומעניק ידע בתחומים שונים, אך לא נותן תמונה כללית ולא מופנם כסיפור הנוגע לתלמיד, בעוד ההצעה ששור שם לפנינו היא ללמד כמו שהשועל יודע, ולא כמו הקיפוד. המסע הלימודי מתחיל משאלה או מדמיון, מצורך או מסקרנות, והמורה מתווך את המסע של התלמיד, בכל גיל שהוא, לתשובה אינטגרטיבית ואינטואיטיבית, ממש כפי שילד קטן לומד.

בפרקים הבאים מלמד שור כיצד לקיים אינטראקציה מתווכת בין מורה לתלמיד, וכיצד בעזרתה לעורר למידה דינמית ויצירתית, המפעילה אצל התלמיד יכולות ומעוררת ידע מוקדם, ההופך את התלמיד ללומד עצמאי, וגם כמקור הידע. בפרק 13, שבעיני הוא הלב של הספר ושל השיטה, עוסק שור במסעות הדמיון, מהפתעה לידיעה. המורה ותלמידו עוברים יחדיו מסע על כנפי הדמיון, מסע אסוציאטיבי ויצירתי, ממש כמו בתהליך של סוגיה תלמודית, כשלתע יש קליק. וברגע ההפתעה הזו מגלה הילד את הטמון בתוכו, ולפתע נוצר סיפור מלא, נוגע יותר לחיים ולמשמעות. זו הקפיצה אליה שואף כל מורה, קפיצה מידע למשמעות ולסיפור, ואל הקפיצה הזו מכוון הספר כולו; איך מאפשרים זאת בכל כיתה, בכל מקצוע ובכל גיל.

וכך יאה לפרקיו האחרונים של הספר לעסוק בחלום ובדמיון, ואלו חלומות ודמיונות של פרופ' להוראת הפסיקה והחלל, מורה המביט מן החלל האינסופי, מן החלום והנשגב אל האטום הבודד, ומן המבט הזה נולד אטום שהוא כבר לא בודד. הספר עמוס במחקרים ובמראה מקום, ועוד יותר בדוגמאות מכיתות לימוד שונות ונושאים מגוונים. וכל מורה ומרצה ולומד יוכלו להפיק מהם תועלת, מן הרעיונות והסיפורים.

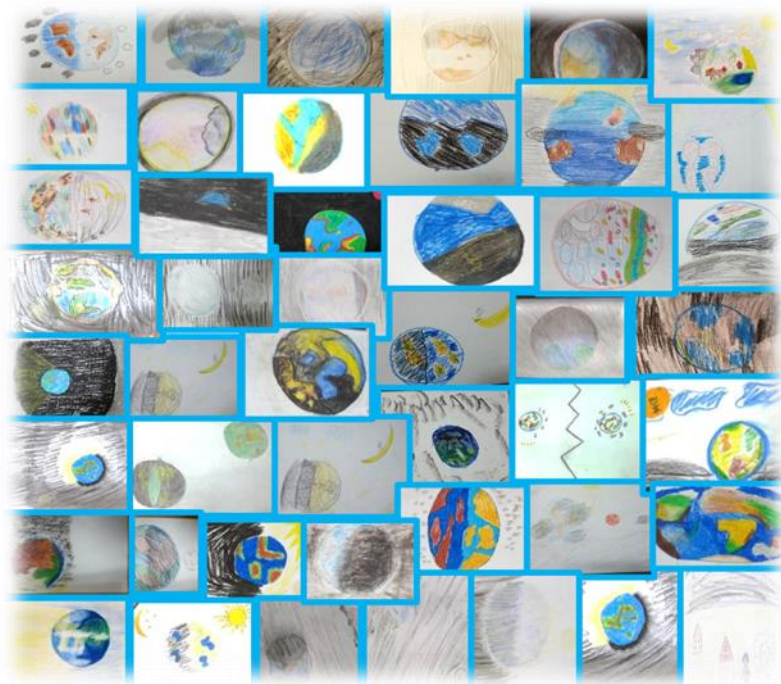
לאמץ ולשכלל

שיטות חינוכיות שונות מתרכזות אל תוך ההוראה הקשובה של שור. חשיבותו של הידע והרלוונטיות שלו לחיי התלמיד, הפעלת כישורים שונים ואינטליגנציות מגוונות, הצבת התלמיד במרכז, יחד עם המורה והידע, דרכי הערכה חלופיות, למידה משותפת ולא חד כיוונית, ומעל הכל הזדהות של התלמיד עם הנלמד בזכות הפגישה האישית - אינטואיטיבית שלו עם חומר הלמידה.

בימים אלה נפתח מרכז להוראה קשורה במכללת דוד ילין, בראשותו של שור. במרכז המכללה אפשר לראות תערוכה המציגה עבודות של תלמידים בהשראת מוריהם – תלמידיו של ירון, המוכיחים כי אכן הדרך אפשרית.

השיטה צריכה עדיין שכלול ולשם כך מוקם המכון. היא זקוקה לשיטות מגוונות יותר ופגישה עם אינטליגנציות מרובות. פרופ' שור חייב לשאול את עצמו לאילו מקצועות או לאילו נושאי רוחב היא מתאימה יותר, משום שאי אפשר להפוך את כל הלמידה בבית ספר ללמידה כזו, העולה להפוך לבנאלית ומייגעת רגשית ופיסית. יש לברר כמה השיטה יעילה בלמידה לבגרות, וכיצד מתמודדים עם בעיות משמעת או לחלופין עם החשיפה הרגשית שתלמידים עלולים להציג בפני חבריהם אם יכנסו בעומק לנושא הנלמד.

הספר מומלץ לכל איש חינוך, וכל מערכת חינוכית צריכה להטמיע אצל חלק ממוריה את שיטות ההוראה הללו. צריך להיזהר מקריאה אוטופית, שהרי לא זו הייתה כוונת הכותב וניסיון חייו, משום שרק האמונה ביכולת לתקן ולשנות יכולה להוביל לתוצאות המקוות. אין צורך גם לאמץ שיטה זו כבלעדית, אבל היא תוכל לסייע רבות בגיוון דרכי ההוראה ובחיבור משמעותי בין המורה לתלמידיו.

'מסע חשיבתי אל הירח' – פסיפס ציורי תלמידים בנושא 'יום ולילה'